

Az 1956-os szocialista plakátművészet Magyarországon

Pesthy Fruzsina Veronika*

**Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1088 Budapest, Múzeum krt. 6-8.
(pesty[pont]fruzsina[[kukac]]gmail[pont]com)*

Összefoglaló

Félévi dolgozatom témájaként az 1956-os szocialista tipográfia plakátművészetét választottam. Ebben kitérek majd a plakátművészet legjellemzőbb vonásaira és hatásaira. Ezeket az általános ismérveket levetítem és párhuzamba hozom az 1956-os magyarországi események által generált plakátművészettel és közvélemény-formáló hatásával. Példák szemléltetésén keresztül ismertetem a Magyar Szocialista Munkáspárt által kiadott, illetve az akkori forradalmi ifjúság által kinyomtatott plakátokat.

Kulcsszavak: 1956-os szocialista tipográfia, plakátművészet, magyarországi események, Magyar Szocialista Munkáspárt, forradalmi ifjúság

Abstract

I have chosen the poster art to the socialist typography in 1956. Then I will relate to the main features and effects of the poster art. I will highlight these characteristics in the mirror of the Hungarian events in 1956. Moreover I will take the effects on the public into account. In addition I intend to describe the posters of the Hungarian Socialist Labour Party and revolutionary youth through examples.

Keywords: the socialist typography in 1956, poster art, the Hungarian events, the Hungarian Socialist Labour Party, revolutionary youth

---

Bevezetés

Félévi dolgozatom témájaként az 1956-os szocialista tipográfia plakátművészetét választottam. Az 1956-os magyarországi események sokszínűsége miatt döntöttem e téma mellett. Az akkori események hatására rengeteg falragasz, plakát és poszter készült, amiken nem csak képeket, grafikákat, hanem szöveget is találunk. A szövegek mind külalaki, mind tartalmi jegyei is hatalmas közvélemény-formáló hatással bírnak, illetve bírtak a keletkezésük korában.

A plakátművészet jellemzői

A plakát nagyméretű, nyomdailag vagy kézzel sokszorosított általában kültéri információs eszköz, amely grafikai és tipográfiai elemeket tartalmaz.

A plakátművészet legfontosabb jellemzője, hogy a vizualitás hangsúlyozásával rendkívül nagy hatást gyakorol a befogadóra. Úgy is mondhatjuk, hogy a vizuális kommunikáció egyik alapvető formája. E képesség előnyét többféleképp hasznosították, illetve hasznosítják. A nagyméretű plakátokat szokás

poszternek nevezni, és ezzel a szóval illetik a művészeti alkotások nagyméretű reprodukcióit is.

A plakátok témájukban lehetnek kereskedelmiek, kulturálisak és politikaiak. Dolgozatomban leginkább az utóbbi témájú plakátokra térek ki. Céljuk, hogy egy számukra igazán fontos információt közöljenek, és minél nagyobb benyomást tegyenek a közönségre.

A grafikai és a tipográfiai jegyek különböző emberek, valamint csoportosulások írásban rögzített jelei. Azáltal, hogy figyelemfelkeltőek, érzelmeket váltanak ki a befogadóból. Még az is előfordulhat, hogy ennek következtében az egyén cselekedeteket hajt végre, illetve motivációt nyer az adott alkotásból. A plakátokon található szöveg mindig az adott csoport kultúráját tükrözi vissza. Ennek markáns, vagy éppen lírai hangvétele egyaránt hathat lelki világunkra. A szövegezésen túl a betű tipográfiai tulajdonságai is említésre méltóak, valamint a mikrotipográfiai jellemzők. A szöveg az egyedüli tipográfiai elem a plakátkompozícióban, így a betű veszi át a rajz ábrázoló szerepét. Dolgozatom plakátjait igyekeztem úgy kiválasztani, amelyekben az esetleges képi elem szerves

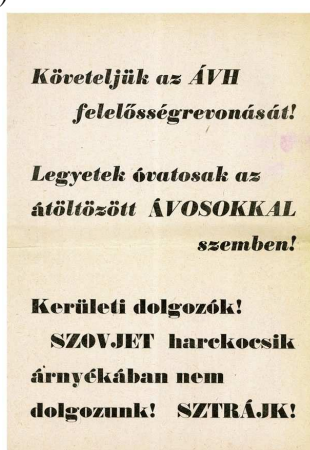

váltják egymást. Azokat a részeket emelik ki nagybetűvel, ami a Párt számára rendkívül fontos. Az „EGYET AKAR” sornál a szöveg nagyobb mérettel és verzál betűméretben olvasható. Megállapítható, hogy az MSZMP számára ez a két szó volt a legjelentősebb, amit a nép tudtára akart adni. A verzálon kívül más kiemelés is használ a szöveg, mégpedig az aláhúzást. A mai tipográfiában nem alkalmazunk aláhúzást, de 1956-ban valószínű, hogy a plakáton ez megengedett és elfogadott volt. Még az aláhúzáson belül is megkülönböztethetünk vastagabb és vékonyabb fajtát, és ez a vonalvastagság a betűk vastagságát követi. E plakát betűinek sajátossága, hogy álló formában íródtak.

A betűvastagság és a betűtávolság változékonyságát mutatja, hogy az első, a harmadik és a negyedik sorban ugyanolyan vékony betűvastagságot és ugyanolyan keskeny betűtávolságot használnak. A többi sorban – kivéve az utolsó előtti sort – félkövér vagy kövér betűvastagságot látunk és a betűtávolság elegendő ahhoz, hogy a szemünk felfogja a látottakat.

A betűtípus kérdése is sokféle lehetőséget tár eléink. Lineáris (sans serif) és antikva (talpas) típusú betűk váltakoznak ezen a plakáton. Az összes sorban – kivéve a másodikban – lineáris betűket látunk. A lineáris típusú betűk egyik fajtája az úgynevezett groteszk betűtípus. Ezek jellemzője, hogy optikailag minden vonaluk azonos vastagságú. Ennek fényében a plakát összes sora a második sor kivételével groteszk betűtípusban íródott. A második sor ismét a kiemelés céljából antikva típusú. Tehát a Párt fő mondanivalója ebben a sorban nyilvánul meg a nép számára.

b)

2. kép. A forradalom pártiak egyik plakátja (Forrás: Az Országos Széchényi Könyvtár Kisnyomtatványának 1956-os Különgyűjteménye)

A forradalom pártiak ezen plakátjának elrendezéséről elmondható, hogy a margó és az oldaltükör az oldal két szélén nagyon keskeny, de

élőfejet, illetve élőlábat kihagytak a szöveg felett és alatt (2. kép).

A szöveg szemmel láthatóan három egységre osztható, melyek közt kisebb szüneteket hagytak. Az első két sor alkotja az első egységet. Igazítás szempontjából az első sor balra, a második sor pedig jobbra zárt. A második egységet a harmadik, negyedik és ötödik sor alkotja. Ezek közül a harmadik és a negyedik sor balra, míg az ötödik jobbra zárt. Végül a harmadik egységet a hatodiktól a kilencedik sor alkotja. A hatodik, a nyolcadik és a kilencedik sor balra, míg a hetedik sor jobbra zárt. Véleményem szerint ennek a szisztémának 1956-ban csupán a befogadóra gyakorolt hatás szempontjából volt jelentősége. Alapvetően ez a rendezés a plakát tulajdonságai közt lehető fel. Jobban áttekinthetőbb volt így, mint ha például monotonon, mindig ugyanazt az igazítást használták volna.

A szöveg betűin észrevehető, hogy hol kurziváltak, hol állók. Véleményem szerint ennek azért van jelentősége, mert ahol már álló betűt használ a szöveg – a harmadik egységben –, ott olvasható az embereknek szánt tényleges üzenet, a „SZTRÁJK”.

A kenyérbetű mérete változatlan. Ennek ellenére a plakát némely szavát a nyomdászok megkülönböztették, mégpedig verzál betűmérettel. Mint az előző példám esetében is, a verzállal kiemelt szavaknak valamilyen különleges tartalmat tulajdonítottak. Azokat a szavakat hangsúlyozták a forradalmárok ily módon, melyek jelentései abban az időben az ellenállás célpontját, törekvéseit alkották. Ide kapcsolódnak a felkiáltások és felszólítások is. A felkiáltójelek kiírása még jobban felerősíti az érzelmi hatást.

A szövegbetű vastagsága egyöntetű; számomra inkább kövér, mint félkövér. A betűk közti távolság normális. A betűtípus változatlan. Az egész plakátra jellemző, hogy a betűi talpas típusúak, azaz antikvák.

c)

3. kép. Rákosi Mátyás elleni házi készítésű plakát a Móricz Zsigmond körtéren, 1956. október 31. (Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapesti Gyűjteménye)

Ezt az 1956. október 31-én kiragasztott plakátot szemmel láthatóan kézi, ecsetvonásos technikával készítették a forradalmárok (3. kép).

A szövegben oldaltükrök találhatók, bár ez szerintem csak a kép mellett értelmezhető igazán. A kép mellett sokkal nagyobb margóméretet hagytak a készítők, mint a szöveg mellett. A szöveg igazítása változó. Nagy része balra zárt inkább, de szemmel láthatóan a szöveg közepe, mely egyben a plakát mondanivalóját is hordozza, középre zárt. A szöveg betűi enyhén kurziváltak és verzál betűméretben íródtak.

A szöveg kenyérbetűjének mérete elég nagy a plakát méretéhez képest. A szövegbetű vastagsága kövérnek mondható. A betűtávolság számomra keskenynek tűnik, de lehet, hogy ez csak a helyhiány miatt alakult így. A betűtípusa egyértelműen lineáris, azaz talp nélküli, és természetesen a kézírás jellegzetességeit hordozza magában. Ez a fajta írott betű árulja el leginkább az író érzéseit, vérmérsékletét. A felkiáltójel szerepe ezen a falragaszon is feltűnik. A plakát alkotója a betűmérettel, a betűtávolsággal, a betűvastagsággal, a betűtípussal, valamint a felkiáltójellel kifejezhette érzelmeit, esetleges dühét *Rákosi Mátyás* ellen.

Eddigi példáimmal ellentétben ezen a plakáton képet is látunk. A képkeretező-vonal elmaradt, mert véleményem szerint a készítő a képet feltehetőleg egy újságból szerezte és ragasztotta a szöveg fölé. Képaláírást ezeken a plakátokon nem látunk a legtöbb könyv illusztrációival ellentétben. Ellentétbe hozható a kép pozitív tartalma a szöveg tartalmával, hisz a képen *Rákosi Mátyás* békésnek tűnik, szemben a plakátalkotóval és a szöveg hangvételével.

d)

4. kép. A forradalompartiak egyik házi készítésű plakátja a Móríc Zsigmond körtéren, 1956. október 31. (Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapesti Gyűjteménye)

Ez a plakát szintén 1956. október 31-én készült. Különlegessége az eddigi illusztrációs példámhoz képest, hogy ezen a plakáton szabadkézi rajzot látunk (4. kép).

A plakát szövege az eddigi falragaszokhoz hasonlóan kifejezi a forradalmi ifjúság indulatát. Oldaltükröt, illetve margót csak a szabadkézi rajz két szélén és tetején vélek felfedezni. A szöveg sorainak igazítása nem egységes, mert az első és a második sor középre, a harmadik sor balra, míg a negyedik sor jobbra zárt. Azonban fellelhető egy közös jellemző, az egész szöveg álló betűkből áll és verzál betűméretben íródott.

A kenyérbetű mérete változó. Az első sor betűi nagyobbak, mint az utána következő három sor betűi. Ennek talán az lehet a magyarázata, hogy a készítők az első sor üzenetét akarták közölni a befogadókkal. Úgy gondolom, hogy az első sort akár címként is tekinthetjük fokozott kiemeltsége miatt. A szövegbetű vastagsága félkövér, és ez egységes a plakáton. A betűtávolság viszonylag keskeny. A betűtípusra jellemző, hogy talp nélküli, azaz sans serifes.

A plakát rajzán alkalmazott árnyékolás és a figura határozott cselekedetére utaló jelek – például az ökolbe szorított kéz nagysága – mind megfelelő hatást tudott elérni a korabeli befogadóban.

e)

5. kép. A forradalompartiak egyik házi készítésű plakátja a Móríc Zsigmond körtéren, 1956. október 31. (Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapesti Gyűjteménye)

1956. október 31-én kiragasztott plakátok közül ez az utolsó példám. Véleményem szerint ez a plakát nagyon találó, mert a szöveg tipográfiai árnyaltsága mellett egy kiváló illusztrációt is megfigyelhetünk

(5. kép).

A plakát oldaltükrökre keskeny, és a margót szintén nem tekintették fontosnak ezeken a házi készítésű plakátokon. A szövegigazítás egységes. Minden sort balra zártak a plakátkészítők. A szöveg betűi az előző házi plakátokhoz képest állók és verzál betűméretben íródtak.

A kenyérbetű mérete változó. A előző példámhoz hasonlóan a szövegbetű méretváltozása az adott plakát üzenetének fontosságára utal. A jelen plakátnál is három különböző betűmérettel találkozunk. A legnagyobb betűméret a falragasz

első szava. Véleményem szerint e plakát esetében is az első sor akár címnek is tekinthető. Emellett a szabadkézi rajzhoz szorosan kapcsolódik, hisz a szó jelentése képileg jelenik meg a betűkön. A befogadó érezheti a fájdalmat és a keserűséget, mely az ott fekvő honfitársat gyötri.

A betűvastagság félkövér, illetve kövér szintén attól függően, hogy melyik sor, illetve szó kiemelkedően fontos a plakáton. A betűtávolság normálisnak mondható. A betűtípus talp nélküli, azaz lineáris. A felkiáltójel az előző példámhoz hasonlóan az indulatot közvetíti az olvasóhoz.

A kép az előző plakáthoz hasonlóan (4. kép) naturalisztikus. Egy olyan katonát mutat be a nézőnek, aki a hazájáért halt meg. Társai őt és sorstársait megbosszulva láznak a rendszer ellen.

f)

6. kép. Kézrel festett plakát Budapesten, 1956. október 26. körül (Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum, dr. Szentpétery Tibor, Sz.T. jogutódja)

„A HARC” című plakát vizsgálatakor megláthatjuk, hogy témájában és hangulatában ez a falragasz is megegyezik az eddigi házi készítésű példáimmal. Ecsettel készített, gondos alkotást látunk (6. kép).

A plakát keskeny oldaltükre fellelhető, és margót is hagytak a szöveg mellett. Az igazítás a cím kivételével balra zárt, talán az illusztráció hangsúlyozása miatt. Azért nevezem címnek az első sort, mert igaz, hogy jelentésben szervesen kapcsolódik az előtte lévő szöveghez, de mégis címként értelmezhető középre zártsága és a nagyméretű verzál betűi miatt. A többi szövegrészre szintén az jellemző, hogy álló betűkből állnak és verzál betűméretben íródtak.

A kenyérbetű mérete más plakátokhoz hasonlóan változó. A befogadó számára úgy tűnik, hogy minden szövegegységet más és más betűméret jellemez. Egyértelmű, hogy a harcra hívás e plakát célja, ezért is festették a legnagyobb betűmérettel a címet. Fontossági sorrendben következnek az üzenetek a betűméretükkel összhangban. A betűvastagság változó. A cím betűvastagsága egyértelműen kövér, azonban az utána következő szavak félkövérként is jellemezhetők. A

betűtávolság sem egységes. A cím betűinek távolsága normális, sőt a névelő után és a főnév közti helyet az illusztráció egy része tölti ki. Feltételezem, hogy azért, mert a képen látható figura ökle egyfajta szimbólumként értelmezhető a plakát mondanivalójának fényében. A tipográfiai jellemzőkön kívül az illusztráció ezen része is a harcra hívást célozza meg. A betűtípus – a kézi festés miatt – ismét sans serifes, azaz talp nélküli. A felkiáltójel ennél a plakátnál is elmaradhatatlan. Az érzelmi túlfűtöttséget az jelzi, hogy minden mondat egy felkiáltásnak vagy felszólításnak minősül.

A plakát mind a három illusztrációja, az előbbi gondolatmenethez visszatérve, a forradalom, a hadban állás és a lázadás szimbólumaként értelmezhetőek. A katonát éppen futás közben, bevetésre készen ábrázolták. A tankok oldalán láthatjuk az ötágú csillagot, mely a szocialista hatalmat jelképezi.

g)

7. kép. Kézrel írt plakát orosz nyelven Budapesten, 1956. október 25. körül (Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum, dr. Szentpétery Tibor, Sz.T. jogutódja)

E plakátot érdekesség gyanánt választottam. Meglepő, de 1956-ban nemcsak magyar, hanem orosz nyelvű falragaszokkal is találkozott a járókelő (7. kép). Ennek az volt az oka, hogy a Szovjetunió rengeteg szovjet katonát küldött hazánkba, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárttal együtt leverjék a forradalmat. Tehát szükség volt olyan kommunikációs eszközre, mely közli a szovjet katonákkal saját anyanyelvükön a forradalmárok követeléseit.

E plakát szövegének szó szerinti fordítása így hangzik: „Szovjet katonák! Mi a hazánkért harcolunk, a magyar szabadságért! Ne lőjtek!”

Az előző példámhoz hasonlóan ez a plakát is kézzel készített. Oldaltükröt, margót csak keskeny sávban láthatunk rajta. A szövevigazítás változó. A megszólítás első sora balra, második sora pedig jobbra zárt. A köztes rész első két sora balra, utolsó sora középre zárt, míg az utolsó rész balra zárt. A szöveg betűi állók.

A kenyérbetű különlegessége ebben az esetben az, hogy a cirill ábécét jeleníti meg. Mérete a tartalom fontosságától függően változó. A megszólítás és a záró egység egyforma betűmérettel rendelkezik. A betűvastagság ezen az előbb említett két kiemelt helyen félkövér, a középső részen vékonyabb. A betűtávolság normális. A felkiáltójelek alapos kidolgozottsága segíti a befogadóban megérteni a plakát lényegét. A betűtípusra jellemző, hogy lineáris, talp nélküli.

Összefoglaló

E sok tartalmú példán megpróbálom összegezni az 1956-os magyar szocialista tipográfia alapvető elemeit.

Leszögezhetjük, hogy abban a rendszerben a könyvek irodalmi tartalmán kívül a plakátok mondanivalójának is szolgálnia kellett a szocialista kultúrát. Persze láthatjuk, hogy bőségesen akadtak ellenpéldák is, de alapvetően ezt a tendenciát kellett követniük a készítőknél (Kapr, 1971). Valamint ezeknek a propagandisztikus plakátoknak megfelelő embertömegekre kellett hatniuk. Szükség volt a nép alapos szociálpszichológiai vizsgálatához, mely alapján a plakátokkal célközönséget teremthettek.

1956 nemcsak a történelmi múlt kiemelkedő eseménye, hanem nagy lendületet adott a magyar tipográfiának is.

Hivatkozások

'56 A forradalom dokumentumai a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményében (2008): Város remények és romok között

URL: <http://www.fszek.hu/56/index.htm>

Albert Kapr (1971) *Könyvtervezés Könyvművészet*
Műszaki Könyvkiadó, Budapest

Az Országos Széchényi Könyvtár
Kisnyomtatványának 1956-os
Különgyűjteménye (2000)

URL:

<http://mek.oszk.hu/04000/04056/html/index.htm>

1

Szántó Tibor (1963) *Könyvnyomtatás, tipográfia*
Műszaki Könyvkiadó, Budapest

Vadas József (1996-2000) *Alkalmazott grafika (könyv- és plakátművészet)*, Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) *Magyarország a XX. Században*

URL:

<http://mek.niif.hu/02100/02185/html/428.html>

Wikipédia (2008.a) *Konecsni György* Legutóbbi frissítés: 2008. november 28. URL: http://hu.wikipedia.org/wiki/Konecsni_Gy%C3%9C%20B6rgy

Wikipédia (2008.b) *Az 1956-os forradalom*. Legutóbbi frissítés: 2008. november 27. URL: http://hu.wikipedia.org/wiki/1956os_forradalom